

PODSTAWOWE DEFINICJE I OKREŚLENIA DOTYCZĄCE OBCIĄŻEŃ

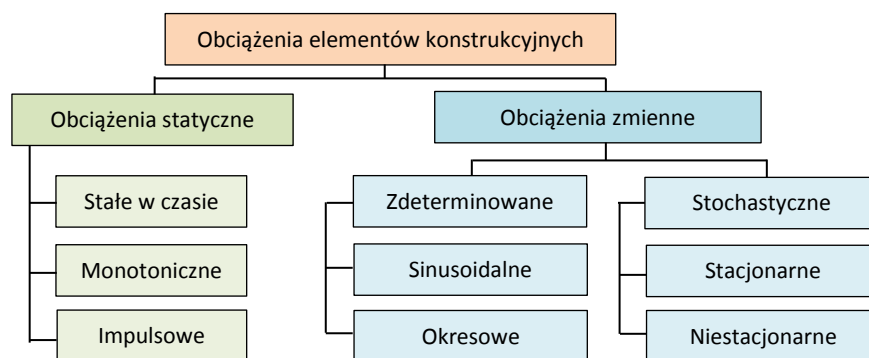
Rodzaje obciążeń

W warunkach eksploatacji elementy konstrukcyjne maszyn i urządzeń medycznych poddane mogą być obciążeniom statycznym lub zmiennym. Podstawowym kryterium oceny rodzaju obciążenia jest fizyczna postać uszkodzenia elementu konstrukcyjnego.

Obciążenie statyczne powoduje zniszczenie elementu w wyniku: przekroczenia wartości wytrzymałości doraźnej powodując złom doraźny, granicy plastyczności powodując trwałe odkształcenie lub przekroczenia odporności na pęknięcie powodując kruche pęknięcie elementu.

Obciążenie zmienne w czasie powoduje zniszczenie elementu konstrukcyjnego w wyniku pęknięcia zmęczeniowego, które powstaje w wyniku długotrwałego działania tego obciążenia.

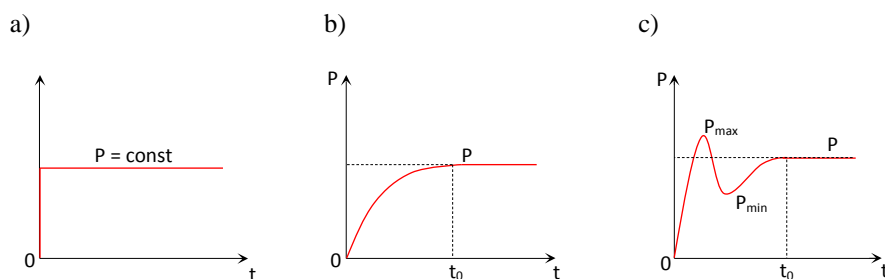
Wymienionym rodzajom obciążeń, a co za tym idzie, odpowiednim uszkodzeniom odpowiadają metody obliczeń wytrzymałościowych elementów konstrukcyjnych. Na rys. 4.1 pokazano schemat blokowy rodzajów obciążenia.

Rys. 4.1. Rodzaje obciążeń elementów konstrukcyjnych

Obciążenia statyczne

Zgodnie z rys. 4.1 do obciążeń statycznych zalicza się obciążenia P niezmiennie w czasie oraz takie, które po chwilowej zmienności osiągają stan niezmienności w czasie. Schematy tych obciążeń pokazano na rys. 4.2.

Rys. 4.2. Schematy obciążeń: a) stałych, b) monotonicznych i c) impulsowych

Obciążenie stałe to takie, które jest niezmiennie w całym rozpatrywanym okresie czasu (rys. 4.2 a), obciążenia: monotoniczne i impulsowe osiągają stan niezmienności obciążenia w czasie po czasie t_0 (rys. 4.2 b i c).

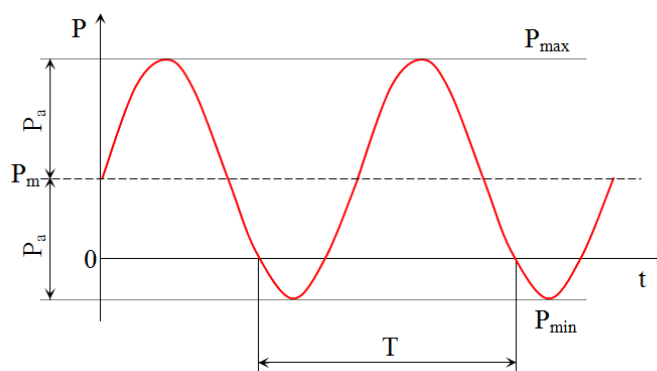
Obciążenie monotoniczne zachodzi wówczas gdy przyrost obciążenia w przedziale czasu $(0, t_0)$ następuje wolno, małą prędkości obciążenia dP/dt .

Obciążenie impulsowe to takie gdy początkowa prędkość obciążania dP/dt jest znaczna, powodująca w czasie $(0, t_0)$ przekroczenie wartości obciążenia P ($P_{\max} > P$), następnie spadek wartości ($P_{\min} < P$), a w czasie t_0 jest stabilizacja do wartości P .

W obliczeniach wytrzymałościowych elementów konstrukcyjnych w warunkach obciążeń statycznych przyjmujemy wartości: dla przypadku a i b (rys. 4.2) obciążenie P , dla przypadku c – obciążenie $P_{\max}$.

Obciążenia zmienne

a) Obciążenie sinusoidalnie zmienne

Rys. 4.3. Obciążenie sinusoidalne wraz z wielkościami opisującymi przedstawiony przebieg

Obciążenie sinusoidalne (rys. 4.3), jest obciążeniem powszechnie stosowanym do wyznaczania własności zmęczeniowych materiałów i elementów konstrukcyjnych. Dla obciążeń sinusoidalnych cykl zmęczeniowy równy jest zmianie siły P w okresie T i może być określony siłą maksymalną $P_{\max}$ w cyklu, siłą minimalną $P_{\min}$ oraz częstotliwością zmian f . Częstotliwość zmian f jest odwrotnością okresu zmian obciążenia. Cykl sinusoidalny może być określony także siłą średnią cyklu P_m , amplitudą cyklu obciążenia P_a oraz jak w wyżej przedstawionym przypadku częstotliwością f lub okresem T . Ważną wielkością opisującą obciążenie sinusoidalne jest stosunek obciążenia minimalnego do obciążenia maksymalnego w cyklu, jest to współczynnik asymetrii cyklu R .

Wielkości i zależności omówione wyżej przedstawiono graficznie na rys. 4.3, a zależności opisujące poszczególne zależności przedstawiono poniżej.

Siła średnia cyklu obciążenia P_m :

$$P_m = \frac{P_{\max} + P_{\min}}{2} \quad (4.1)$$

Amplituda cyklu obciążenia P_a :

$$P_a = \frac{P_{\max} - P_{\min}}{2} \quad (4.2)$$

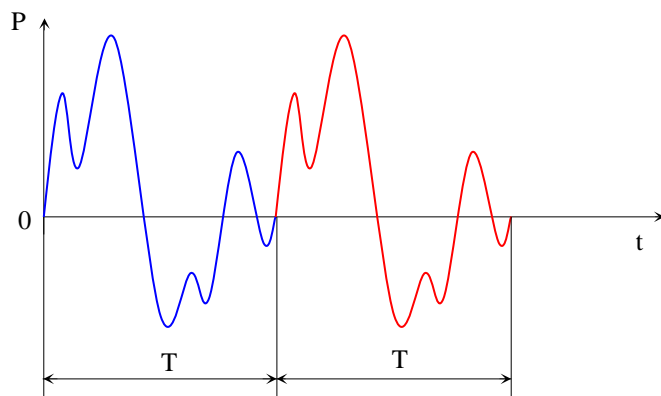
Częstotliwość zmian cyklu f :

$$f = \frac{1}{T} \quad (4.3)$$

Współczynnik asymetrii cyklu R :

$$R = \frac{P_{\min}}{P_{\max}} \quad (4.4)$$

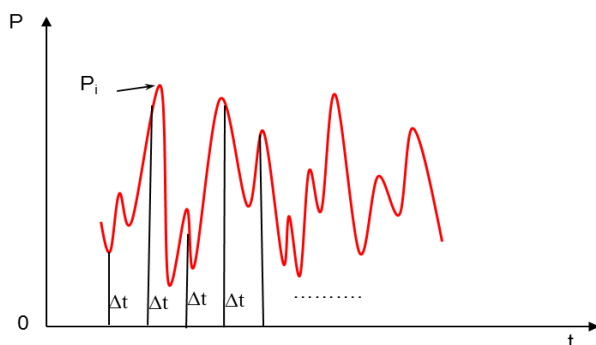
b) Obciążenie okresowo zmienne

Rys. 4.4. Obciążenie powtarzające się po określonym czasie T , który nazywamy okresem zmian obciążenia

Obciążenia okresowo zmienne to obciążenia charakteryzujące się powtarzającym okresem tego samego cyklu obciążenia. Tego typu obciążenia występują np. w wałach maszynowych źle wywarzonych, w których podczas pracy występuje tzw. „bicie”.

c) Obciążenie zmienne losowo

Rys. 4.5. Fragment obciążeń zmiennych losowo

Obciążenia zmienne losowo to obciążenia gdzie dla stałych przyrostów czasu Δt obciążenia P_i są zbiorem wartości losowych.

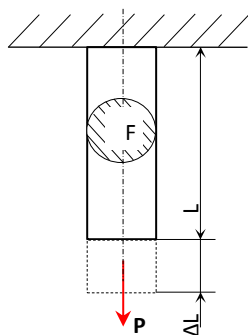
Obciążenia zmienne losowo są to obciążenia eksploatacyjne, występujące w elementach konstrukcyjnych, maszynach i urządzeniach znajdujących się w ruchu, w którym siła obciążająca ma wartość zmieniającą się losowo w czasie. Są to obciążenia najczęściej występujące w elementach konstrukcyjnych (szpitalne urządzenia transportowe, samochody, samoloty, statki itp.)

WŁASNOŚCI MECHANICZNE MATERIAŁÓW KONSTRUKCYJNYCH

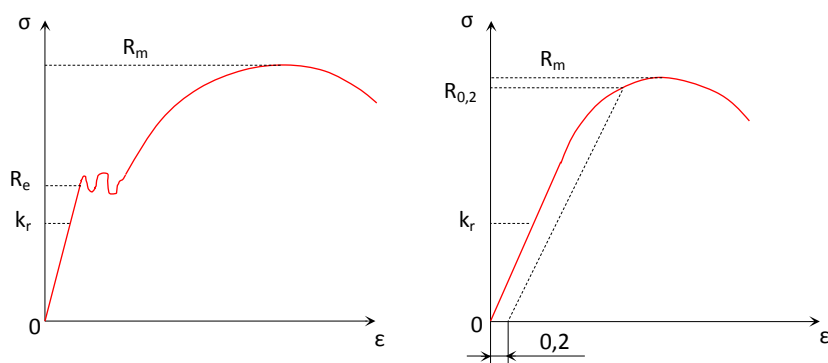
Własności statyczne materiałów

Własności statyczne materiałów wyznacza się zgodnie z wymaganiami polskich norm na maszynach wytrzymałościowych, stosując znormalizowane próbki. Schemat próby rozciągania z oznaczeniem podstawowych parametrów pokazano na rys. 4.6.

Próbka o przekroju F i długości L pod wpływem siły P ulega wydłużeniu o ΔL . Wynikiem próby rozciągania są zazwyczaj wykresy, których schematy pokazano na rys. 4.7, wykonane w układzie: naprężenie σ_r – odkształcenie ϵ .

Rys. 4.6. Schemat próby rozciągania

Rys. 4.7. Wykresy próby rozciągania wykonane w układzie: naprężenie σ_r – odkształcenie ϵ : a) z wyraźną granicą plastyczności R_e , b) bez wyraźnej granicy plastyczności (z umowną granicą plastyczności $R_{0,2}$)

Naprężenie σ_r w [MPa] oblicza się ze stosunku siły P w [N] do przekroju F w [mm²] według wzoru:

$$\sigma_r = \frac{P}{F} \text{ MPa} \quad (4.5)$$

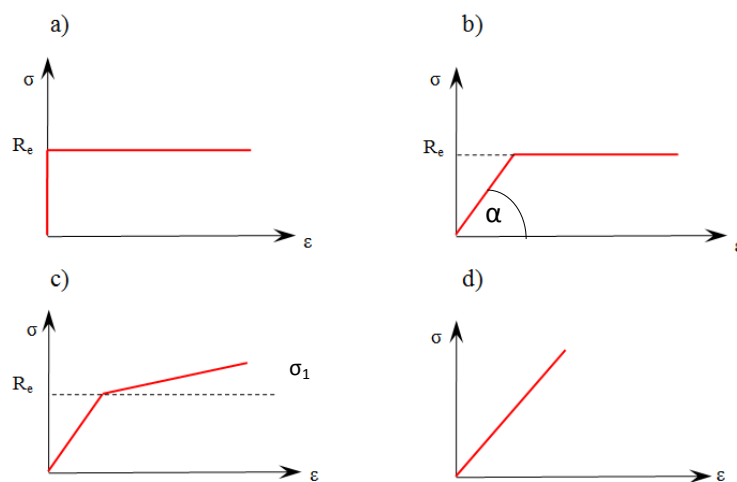
natomiast odkształcenie w [%] – według wzoru:

$$\varepsilon = \frac{\Delta L}{L} \cdot 100\% \quad (4.6)$$

Wykres pokazany na rys. 4.7 a, otrzymuje się w przypadku materiałów o wyraźnej granicy plastyczności R_e , natomiast dla materiałów nie wykazujących wyraźnej granicy plastyczności (rys. 4.7 b) wyznacza się umowną granicę $R_{0,2}$. Umowna granica plastyczności, to taka wartość naprężeń σ_r , dla której po odciążeniu próbki ($P = 0$) odkształcenie plastyczne $\varepsilon_{pl} = 0,2 \%$.

Na wykresach (rys. 4.7) oznaczono ponadto: wartość wytrzymałości na rozciąganie R_m oraz dopuszczalne naprężenia ze względu na rozciąganie k_r .

Podstawowymi typami materiałów ogólnie stosowanych w konstrukcjach maszyn i urządzeń technicznych są materiały konstrukcyjne: plastyczne, sprężysto-plastyczne, sprężysto-plastyczne z umocnieniem oraz sprężyste. Modele tych materiałów przedstawiono na rys. 4.8.

Rys. 4.8. Modele materiałów: a) plastycznego, b) sprężysto-plastycznego, c) sprężysto-plastycznego z umocnieniem oraz d) sprężystego.

Materiał plastyczny (rys. 4.8a) charakteryzuje się tym, że do granicy plastyczności materiał nie odkształca się, a po przekroczeniu tej granicy, bez przyrostu naprężenia, następuje odkształcenie do zniszczenia elementu konstrukcyjnego.

Materiał sprężysto-plastyczny (rys. 4.8b) obejmuje dwa zakresy; sprężysty, będący zakresem, w którym występuje odkształcenie sprężyste charakteryzujące się tym, że po odjęciu obciążenia materiał wraca do swoich pierwotnych wymiarów geometrycznych, a po przekroczeniu granicy plastyczności R_e następuje odkształcenie plastyczne bez przyrostu naprężenia aż do zniszczenia elementu konstrukcyjnego.

Trzecim modelem materiału jest sprężysto-plastyczny z umocnieniem (rys. 4.8c). Materiał ten zachowuje się w początkowej fazie obciążenia jak materiał sprężysto-plastyczny, lecz po przekroczeniu granicy plastyczności odkształca się plastycznie przy przyroście wartości naprężenia (liniowo niższej jak w przypadku odkształcenia sprężystego).

Ostatnim, czwartym modelem materiałowym jest materiał sprężysty (rys. 4.8d). W tego rodzaju materiałach występuje wyłącznie odkształcenie sprężyste aż do zniszczenia elementu konstrukcyjnego.

Dla materiałów sprężystych (rys. 4.8 d) oraz zakresu odkształceń sprężystych dla materiału sprężysto-plastycznego (rys. 4.8 b i c), charakterystycznym parametrem jest współczynnik sprężystości wzdłużnej nazywany modułem Younga E , który oblicza się z wzoru (4.7).

$$E = \operatorname{tg} \alpha = \frac{\Delta \sigma}{\Delta \varepsilon} \quad (4.7)$$

Po przekształceniu wzoru (4.7) otrzymuje się wzór na odkształcenie w procentach:

$$\Delta\varepsilon = \frac{\Delta\sigma}{E} \cdot 100\% \quad (4.8)$$

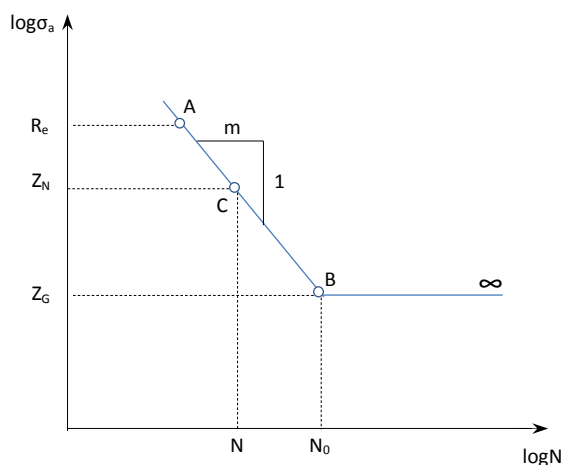
lub wartość naprężeń znając odkształcenie:

$$\sigma = E \cdot \varepsilon. \quad (4.9)$$

4.2.2. Własności cykliczne (zmęczeniowe) materiałów konstrukcyjnych

Jak wspomniano w punkcie 4.1.3 obciążenia zmienne sinusoidalne stanowią podstawę badań celem wyznaczenia cyklicznych (zmęczeniowych) własności mechanicznych materiałów konstrukcyjnych. W tym podręczniku problematyka własności cyklicznych ograniczona została do ujęcia naprężeniowego pomijając problematykę w ujęciu odkształceniowym i energetycznym. Wymieniona problematyka omówiona jest szeroko w monografii [3].

Podstawową charakterystyką własności cyklicznych w ujęciu naprężeniowym jest tzw. wykres Wöhlera, którego schemat, z podaniem podstawowych parametrów, pokazano na rys. 4.9.

Rys. 4.9. Schemat wykresu zmęczeniowego Wöhlera dla stali konstrukcyjnej; N – liczba cykli, N_0 – liczba cykli odpowiadająca granicy zmęczenia

Wykres Wöhlera składa się z dwóch gałęzi: $A B$ – odpowiadającej zakresowi ograniczonej trwałości $N < N_0$, oraz gałęzi $B \infty$ – odpowiadającej zakresowi nieograniczonej trwałości $N \rightarrow \infty$. Zakres nieograniczonej trwałości zachodzi dla naprężeń zmiennych o amplitudzie $\sigma_a \leq Z_G$ (gdzie Z_G jest to naprężenie określane jako granica zmęczenia) natomiast zakres ograniczonej trwałości zachodzi dla przypadku $Z_G < \sigma_a \leq R_e$.

Punkt C na wykresie odpowiada wytrzymałości zmęczeniowej Z_N przy trwałości zmęczeniowej N .

Wykres Wöhlera w zakresie ograniczonej trwałości zmęczeniowej (odcinek AB) opisany jest wzorem:

$$\log \sigma_a = -\frac{1}{m} \log N + b \quad (4.10)$$

gdzie: m – jest współczynnikiem kierunkowym prostej AB (oraz wykładnikiem

potęgi w wykładniczej postaci wykresu zmęczeniowego)
 b – wyraz wolny.

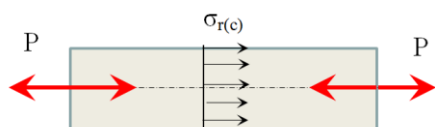
Cykliczne własności mechaniczne materiałów konstrukcyjnych podano w tabeli nr 8.3 w rozdziale 8 tego podręcznika.

WYTRZYMAŁOŚĆ I TRWAŁOŚĆ ELEMENTÓW URZĄDZEŃ MEDYCZNYCH

Naprężenia występujące w elementach konstrukcyjnych

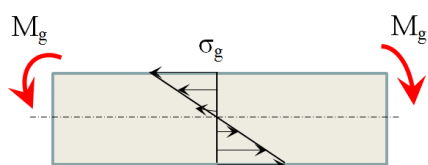
Elementy konstrukcyjne maszyn i urządzeń narażone są na różnego typu obciążenia. Obciążenia występujące w elementach konstrukcyjnych powodują naprężenia normalne σ (od rozciągania, ściskania i zginania) i styczne τ (od ścinania i skręcania). Warunki wytrzymałościowe dla wyżej wymienionych obciążeń wraz z rozkładem naprężeń występujących w tych elementach (w tym przypadku pręt o przekroju okrągłym) przedstawiono na rys. 4.10.

a) (4.11)

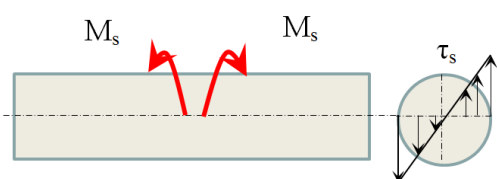
$$\sigma_{r(c)} = \frac{P}{F} \leq k_{r(c)}$$

b) (4.12)

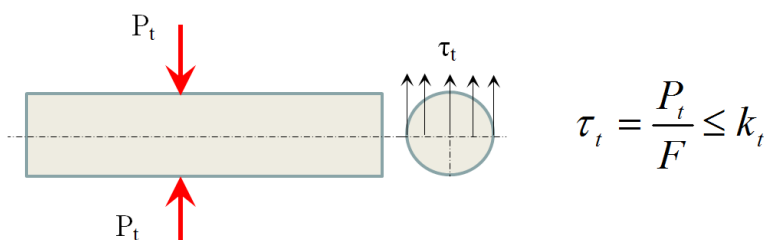
$$\sigma_g = \frac{M_g}{W_x} \leq k_g$$

c) (4.13)

$$\tau_s = \frac{M_s}{W_0} \leq k_s$$

d) (4.14)

Rys. 4.10. Naprężenia oraz ich przedstawienie graficzne występujące w konstrukcji maszyn: obciążenia i naprężenia rozciągające i ściskające (a), zginające (b), skręcające (c) i ścinające (d).

Rys. 4.10a przedstawia rozkład naprężeń podczas rozciągania lub ściskania pręta siłą P . Naprężenia normalne $\sigma_{r(c)}$ (rozciągające – r, ściskające – c) w tym przypadku są równe co do wartości w całym przekroju i mają kierunek zgodny z osią pręta. Wartość tych naprężeń równa się stosunkowi siły rozciągającej/ściskającej P do pola powierzchni przekroju poprzecznego pręta F i jest równa w całym przekroju. Naprężenia $\sigma_{r(c)}$, aby warunek wytrzymałościowy został spełniony, muszą być mniejsze lub równe odpowiednio dopuszczalnym naprężeniom rozciągającym lub ściskającym dla danego materiału $k_{r(c)}$ ($\sigma_{r(c)} \leq k_{r(c)}$).

Na rys. 4.10b przedstawiono rozkład naprężeń w przypadku, gdy element konstrukcyjny obciążony jest momentem gnącym (zginanie pręta). Naprężenia gnące σ_g równają się stosunkowi momentu gnącego do osiowego wskaźnika wytrzymałości W_x dla odpowiedniego przekroju (w tym przypadku dla koła). Maksymalne naprężenia zginające występują na powierzchni zewnętrznej, najdalej oddalonej od płaszczyzny X . Naprężenia σ_g , aby warunek wytrzymałościowy został spełniony, muszą być mniejsze lub równe dopuszczalnym naprężeniom gnącym dla danego materiału k_g ($\sigma_g \leq k_g$).

Rys. 4.10c obrazuje rozkład naprężeń podczas skręcania elementu konstrukcyjnego. Skręcenie pręta powoduje moment skręcający M_s , który podzielony przez wskaźnik wytrzymałości względem środka przekroju pręta W_0 daje naprężenia skręcające τ_s . Maksymalne naprężenia skręcające występują na powierzchni najbardziej oddalonej od głównej osi symetrii pręta w przekroju poprzecznym. Warunek wytrzymałościowy dla tego rodzaju obciążenia jest spełniony, gdy naprężenia skręcające są mniejsze lub równe dopuszczalnym naprężeniom skręcającym k_s dla danego materiału ($\tau_s \leq k_s$).

Czwartym przypadkiem obciążenia wywołującego naprężenia w elemencie konstrukcyjnym jest ścinanie (rys. 4.10d). Naprężenia ścinające τ_t wywołane siłą tnącą P_t są równe tej sile podzielonej przez pole przekroju poprzecznego elementu konstrukcyjnego w miejscu ścinania. Naprężenia tnące, aby warunek wytrzymałościowy został spełniony, muszą być mniejsze lub równe dopuszczalnym naprężeniom tnącym dla danego materiału k_t ($\tau_t \leq k_t$). Naprężenia tnące, w całym przekroju omawianego elementu konstrukcyjnego (pręta) mają tę samą wartość.

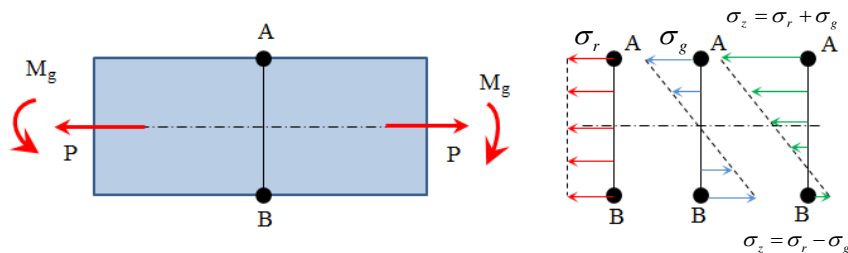
Jak czytelnik mógł zauważyć, naprężenia rozciągające lub ściskające i gnące oznaczone są literą σ , natomiast naprężenia skręcające i tnące literą τ . Powodem tego rozróżnienia jest kierunek działania naprężeń w stosunku do osi głównej elementu konstrukcyjnego (w omawianym przypadku pręta). Literą σ oznaczamy naprężenia równoległe do osi (rys. 4.10a i b) natomiast literą τ naprężenia prostopadłe do tej osi (rys. 4.10c i d). Ogólnie literą σ oznacza się naprężenia normalne (prostopadłe do przekroju) natomiast literą τ oznacza się naprężenia styczne (leżące w przekroju).

W praktyce spotyka się przypadki złożonych stanów obciążenia. W przypadku naprężeń od obciążeń powodujących ten sam rodzaj naprężeń np. naprężenia normalne od rozciągania i ściskania $\sigma_{r(c)}$ oraz od zginania σ_g naprężenie całkowite równe jest sumie naprężeń składowych:

$$(4.15) \quad \sigma_z = \sigma_{r(c)} + \sigma_g$$

co pokazano na schemacie – rys. 4.11.

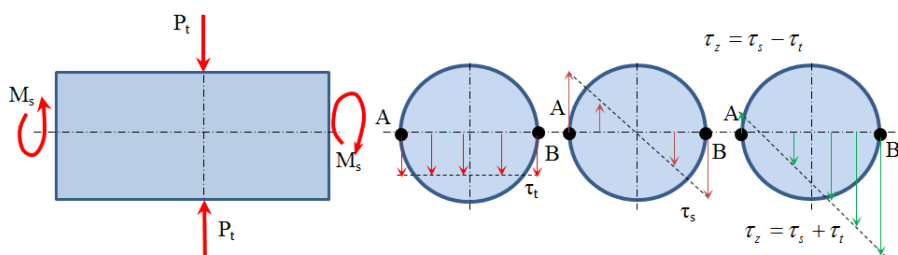

Rys. 4.11. Złożony stan obciążeń, zginanie z rozciąganiem

Podobnie w przypadku naprężeń stycznych od skręcania τ_s i ścinania τ_t .

$$\tau_z = \tau_s + \tau_t \quad (4.16)$$

co zilustrowano na rys. 4.12.

Rys. 4.12. Złożony stan obciążeń, ścinanie ze skręcaniem

W przypadku obciążeń złożonych, które powodują naprężenia różnego rodzaju: styczne τ i normalne σ np. od rozciągania i ściskania i skręcania, naprężeń zastępczych σ_z nie oblicza się przez proste sumowanie, a według odpowiednich wzorów o postaci:

$$\sigma_z = \sqrt{\sigma^2 + a \cdot \tau^2} \quad (4.17)$$

gdy dominują naprężenia normalne σ , lub:

$$\tau_z = \sqrt{\frac{1}{a} \sigma^2 + \tau^2} \quad (4.18)$$

Gdy dominują naprężenia styczne τ .

Wartości współczynnika a zależą od charakteru złożonych obciążeń i wynoszą dla (przykład dla stali konstrukcyjnej S235JR):

- rozciągania (ściskania) i skręcania $a = (k_r/k_s)^2 = 2,8$,
- rozciągania i ścinania $a = (k_r/k_t)^2 = 3,5$,
- zginania i skręcania $a = (k_g/k_s)^2 = 3,2$,

- zginania i ścinania

$$a = (k_g/k_t)^2 = 4,0,$$

Należy zwrócić uwagę na zasadę, że sumowaniu naprężeń i obliczaniu naprężeń zastępczych σ_z podlegają naprężenia składowe występujące w tym samym punkcie przekroju.

Naprężenia dopuszczalne, współczynniki bezpieczeństwa i warunki wytrzymałościowe

a) *Naprężenia dopuszczalne w warunkach obciążeń statycznych i monotonicznych*

W obliczeniach wytrzymałościowych elementów konstrukcyjnych, w których nie dopuszcza się trwałych odkształceń plastycznych, podstawą obliczeń wartości naprężeń dopuszczalnych jest granica plastyczności R_e . Naprężenia dopuszczalne są mniejsze od granicy plastyczności i oblicza się je z wzoru:

$$k_i = \frac{R_{ei}}{x_e}, \quad (4.19)$$

gdzie: k_i – naprężenie dopuszczalne w oznaczeniu ogólnym,
 R_{ei} – ogólna granica plastyczności,
 i – indeks: r – rozciąganie, c – ściskanie, g – zginanie,
s – skręcanie, t – ścinanie.
 x_e - współczynnik bezpieczeństwa.

Wartość współczynnika bezpieczeństwa x_e zależy od wartości tzw. rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa δ oraz współczynnika wpływu wielkości przedmiotu γ .

$$x_e = \delta \cdot \gamma \quad (4.20)$$

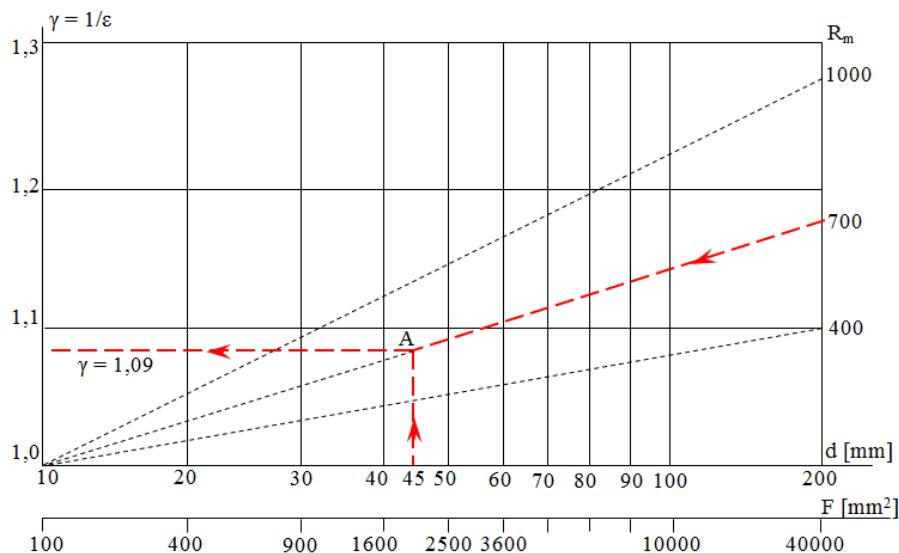
Wymagana wartość rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa δ_w zależy od kilku czynników i może być obliczona z wzoru:

$$\delta_w = \delta_1 \cdot \delta_2 \cdot \delta_3 \cdot \delta_4 \cdot \delta_5 \quad (4.21)$$

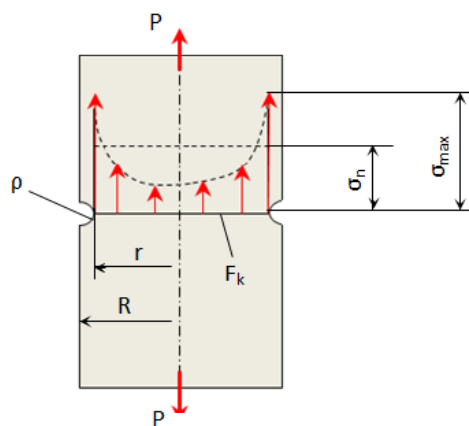
gdzie:

- $\delta_1 = 1,1 \div 1,2$ współczynnik zależny od stopnia niepewności danych o obciążeniach,
- $\delta_2 = 1,1 \div 1,2$ współczynnik zależny od stopnia niepewności danych o własnościach mechanicznych materiałów,
- $\delta_3 = 1,0 \div 1,1$ współczynnik zależny od dokładności wymiarowej elementu konstrukcyjnego,
- $\delta_4 = 1,1 \div 1,2$ współczynnik zależny od poziomu technologii,
- $\delta_5 = 1,0 \div 1,1$ współczynnik zależny od potencjalnych strat wynikających z uszkodzenia elementu konstrukcyjnego.

Wartość współczynnika zależnego od wielkości elementu konstrukcyjnego γ wyznacza się z wykresów podanych w literaturze [3]. Przykład takiego wykresu pokazano na rys. 4.13.

Rys. 4.13. Wykres zależności wartości współczynnika γ od średnicy próbki d lub pola przekroju elementu F dla materiałów konstrukcyjnych o wytrzymałości na rozciąganie $R_m = 700$ MPa.

Rys. 4.14. Rozkład naprężeń w próbce z karbem

Na wykresie (rys. 4.13) zilustrowano sposób wyznaczania współczynnika γ dla elementu o średnicy $d = 45$ mm wykonanego ze stali konstrukcyjnej o $R_m = 700$ MPa. Linie wykresowe prowadzone są od wartości R_m do punktu $d = 10$ mm (średnica znormalizowanych próbek), któremu odpowiada wartość $\gamma = 1,0$.

Z powyższych danych wynika, że współczynnik bezpieczeństwa x_e mieści się w przybliżeniu w granicach od 1,5 do 2,6 w krańcowo niekorzystnych warunkach (duże elementy o $F = 40\,000$ mm², $R_m = 1000$ MPa, przy niepewnych danych o obciążeniach i własnościach mechanicznych materiału, o małej dokładności wykonania i niepowtarzalnej technologii wykonania oraz wysokich stratach w przypadku uszkodzenia elementu).

W przypadku materiałów sprężystych (rys.4.8d) naprężenia dopuszczalne oblicza się ze wzoru:

$$k_i = \frac{R_i}{x_m}, \quad (4.22)$$

gdzie: R_i jest wytrzymałością (R_m – rozciąganie, R_g – zginanie, R_s – skręcanie, R_t – ścinanie),

x_m – współczynnik bezpieczeństwa przyjmowany w granicach 2,0 do 3,0.

b) Naprężenia dopuszczalne w warunkach obciążeń zmiennych

W przypadku obciążeń zmiennych rozważane są dwa przypadki: pierwszy gdy określa się naprężenia dopuszczalne dla zakresów ograniczonej i nieograniczonej trwałości oraz drugi gdy dla zadanej wartości naprężeń wyznacza się trwałość zmęczeniową elementu konstrukcyjnego.

Wartość naprężeń dopuszczalnych dla zakresu ograniczonej trwałości $N < N_0$:

$$k_{Ni} = \frac{Z_{Ni}}{x_z}, \quad (4.23)$$

natomiast dla zakresu nieograniczonej trwałości $N \geq N_0$:

$$k_{Gi} = \frac{Z_{Gi}}{x_z}, \quad (4.24)$$

gdzie: Z_N - wytrzymałość zmęczeniowa dla trwałości N cykli,

Z_G - granica zmęczenia, wytrzymałość

zmęczeniowa dla $N > N_0$,

x_z - współczynnik bezpieczeństwa w warunkach obciążeń zmęczeniowych,

i - indeks:

rc – rozciąganie – ściskanie ($R = -1$), rj – jednostronne rozciąganie ($R = 0$),

go – obustronne zginanie ($R = -1$), gj – jednostronne zginanie ($R = 0$),

so – obustronne skręcanie ($R = -1$), sj – jednostronne skręcanie ($R = 0$).

Wartości Z_{Ni} i Z_{Gi} – odczytuje się z wykresów o postaci pokazanej na rys. 4.9 lub z tabel własności zmęczeniowych materiałów (tabela 8.3). Współczynnik bezpieczeństwa x_z zależy od wielu czynników, głównie od:

- kształtu przedmiotu w miejscu koncentracji naprężeń (w miejscu inicjacji pęknięcia,
- stanu powierzchni i warstwy wierzchniej,
- wielkości przedmiotu,
- rodzaju obciążenia (osiowe, gnące, skręcające, wahadłowe i asymetryczne),
- oddziaływania środowiska (np. korozja).

Ogólna postać wzoru na obliczenie współczynnika bezpieczeństwa w warunkach obciążeń zmęczeniowych ma postać:

$$x_z = \delta \cdot \beta \cdot \gamma_z, \quad (4.25)$$

gdzie: δ – jest tzw. rzeczywistym współczynnikiem bezpieczeństwa omówionym w punkcie a tego rozdziału,

β – jest współczynnikiem spiętrzenia naprężeń zależnych od wpływu czynników wymienionych wyżej,

$\gamma_z = 1/\epsilon_z$ – współczynnik zależny od wielkości przedmiotu dla obciążeń zmiennych.

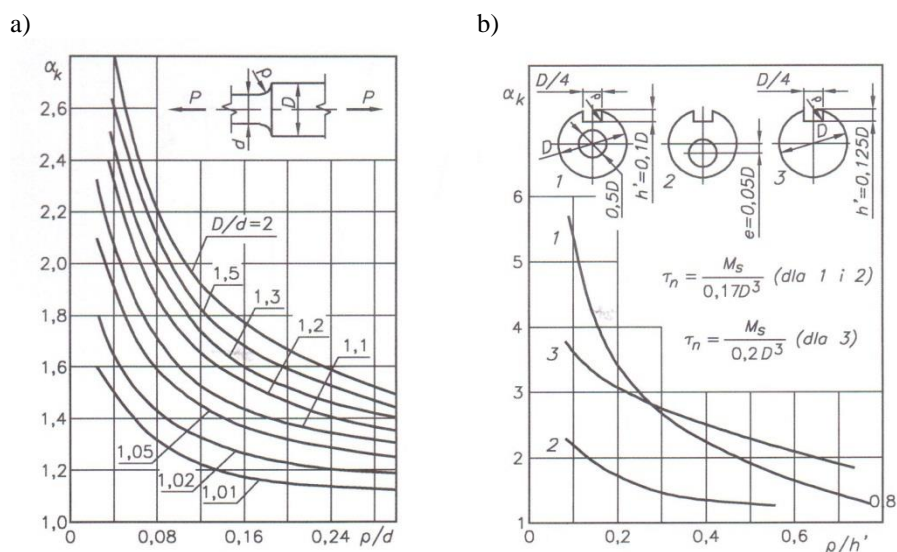
We wzorze (4.25) podstawowe znaczenie ma wartość współczynnika spiętrzenia naprężeń β . Spiętrzenie naprężeń wiąże się z efektem działania karbu. **Karbem** nazywa się wszelkiego rodzaju zmiany i nieciągłości kształtu elementu konstrukcyjnego. Przykład efektu działania karbu pokazano na rys. 4.14.

W materiałach sprężystych (według modelu 4.8d) spiętrzenie naprężeń opisywane jest współczynnikiem kształtu α_k , który jest funkcją kształtu karbu (R/r ; ρ/r) i może być wyrażony wzorem:

$$\alpha_k = \frac{\sigma_{\max}}{\sigma_n}, \quad (4.26)$$

gdzie: $\sigma_n = P/F_k$ jest naprężeniem nominalnym.

W literaturze m. in. [3], [5] znaleźć można szereg wzorów na obliczenie wartości α_k oraz liczne wykresy na wyznaczenie tego współczynnika. W tym opracowaniu pominięte zostały skomplikowane wzory, a przykłady wykresów pokazano na rys. 4.15.

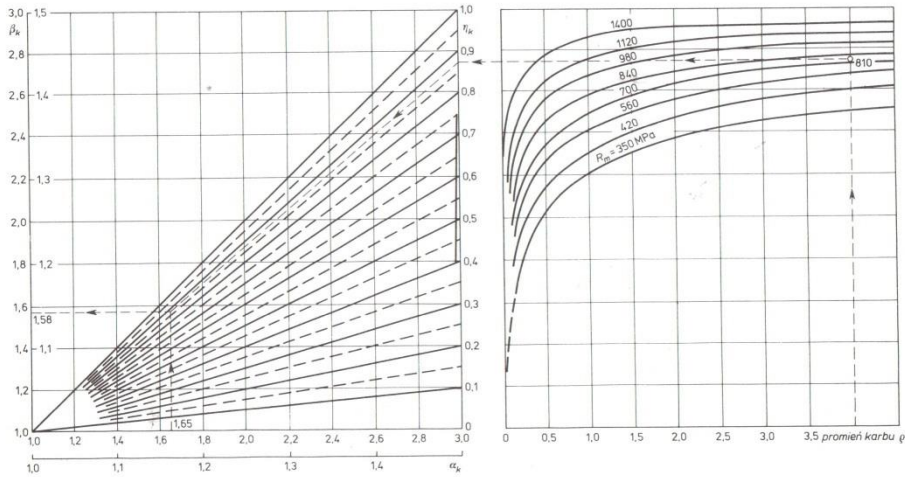

Rys. 4.15. Wykresy współczynnika α_k dla: a) rozciąganego wałka z odsadzeniem, b) skręcanego wałka z rowkiem wpustowym [3]

Dla materiałów sprężysto-plastycznych naprężenia maksymalne w karbie osiągają mniejsze wartości opisywane współczynnikiem działania karbu β_k .

$$\sigma_{\max} = \beta_k \cdot \sigma_n \quad (4.27)$$

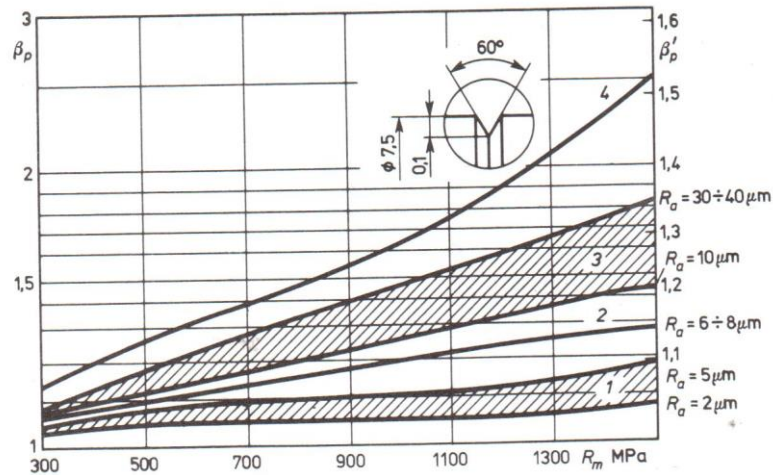
Podobnie jak w przypadku współczynnika α_k – współczynnik β_k może być obliczony z wzorów lub odczytany z odpowiednich wykresów (rys. 4.16).

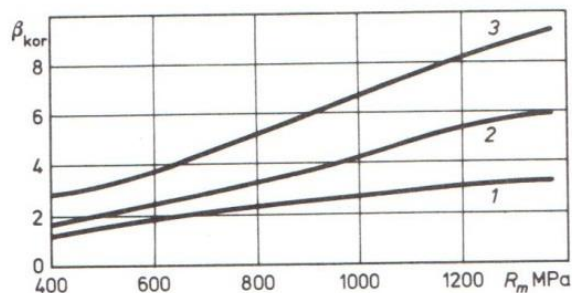
Rys. 4.16. Wykres do wyznaczania współczynnika działania karbu β_k [3]

Na łączne spiętrzenie naprężeń mają ponadto wpływ: stan powierzchni opisany współczynnikiem β_p (rys. 4.17), stan warstwy wierzchniej β_{pz} oraz korozja β_{kor} (rys. 4.18). Współczynnik β_p opisany jest czterema obszarami:

- 1- dla próbek szlifowanych,
- 2- dla próbek starannie toczonych,
- 3- dla próbek zgrubnie toczonych,
- 4- dla próbek z ostrym karbem obrączkowym.

Rys. 4.17. Współczynnik β_p stanu powierzchni [3]

Rys. 4.18. Wykres współczynnika wpływu korozji β_{kor} [3]: 1- w wodzie wodociągowej (próbki z karbem), 2- w wodzie wodociągowej (próbki gładkie) i w wodzie morskiej (próbki z karbem), 3- w wodzie morskiej (próbki gładkie)

Uwzględniając wymienione współczynniki – współczynnik spiętrzenia naprężeń β oblicza się z następujących wzorów:

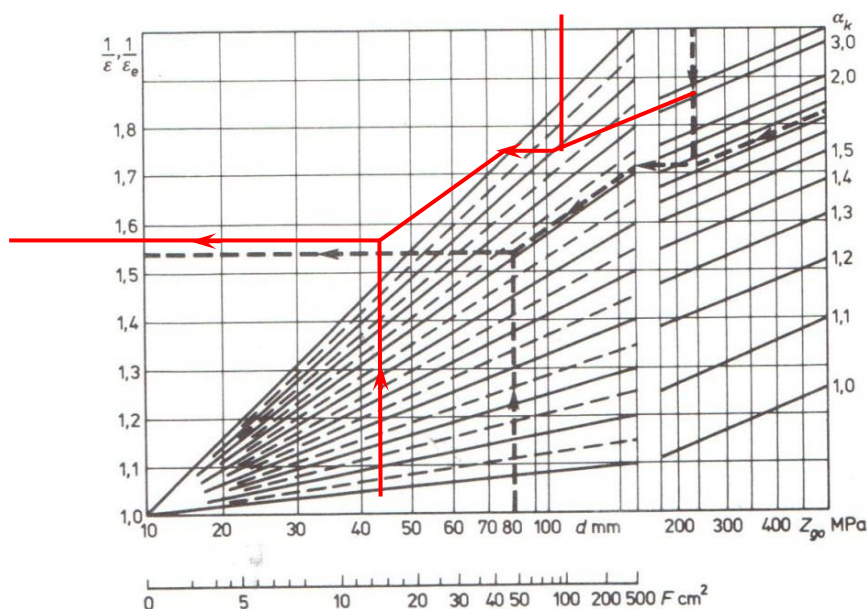
$$\beta = \beta_k + \beta_p - 1, \quad (4.28)$$

$$\beta = \beta_k \cdot \beta_{pz}, \quad (4.29)$$

$$\beta = \beta_k \cdot \beta_{kor}. \quad (4.30)$$

Współczynnik β_{pz} zależy od stopnia umocnienia materiału na dnie karbu i zawiera się w granicach od 0,4 do 0,9. Szczegółowe dane na ten temat znaleźć można w monografii [3].

Współczynnik wpływu wielkości przedmiotu γ wyznacza się z wykresu pokazanego na rys. 4.19.

Rys. 4.19. Wykres współczynnika wielkości przedmiotu γ [3]

Powyższe zależności na obliczanie współczynnika bezpieczeństwa x_z dotyczą obciążeń sinusoidalnych symetrycznych o współczynniku asymetrii cyklu $R = -1$. W przypadku obciążeń asymetrycznych o $R \neq -1$ należy wartość x_z obliczoną z wzoru (4.25) zmodyfikować wprowadzając współczynnik uwzględniający asymetrię cyklu $f(R)$, który można obliczyć z wzoru (4.31a, b i c) [6] i [7]:

$$f(R) = 1,3 \quad \text{dla } R < -1 \quad (4.31a)$$

$$f(R) = -0,4R + 1,2 \quad \text{dla } -1 \leq R \leq -0,5 \quad (4.31b)$$

$$f(R) = 1 \quad \text{dla } R > -0,5 \quad (4.31c)$$

W obliczeniach wstępnych (przybliżonych) można przyjąć następujące współczynniki bezpieczeństwa dla:

- obciążeń statycznych $x_e = 1,5 \div 2,5$; $x_m = 2,0 \div 3,0$,

- obciążeń zmiennych $x_z = 3,5 \div 4,0$.

Znając wartości współczynników bezpieczeństwa x_z można obliczyć wartości naprężeń dopuszczalnych zgodnie z wzorami (4.23) i (4.24).

Warunek wytrzymałościowy dla obliczanego elementu konstrukcyjnego ma postać:

- dla obciążeń statycznych

$$\sigma_{\max} \leq k_i, \quad (4.32)$$

- dla obciążeń zmiennych i zakresu ograniczonej trwałości

$$\sigma_{\max} \leq k_{Ni}, \quad (4.33)$$

- dla obciążeń zmiennych i zakresu granicy zmęczenia

$$\sigma_{\max} \leq k_{Gi}. \quad (4.34)$$

Alternatywnym sposobem obliczeń zmęczeniowych elementów konstrukcyjnych jest obliczenie wartości rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa δ i porównanie jego wartości z wymaganą wartością δ_w . Wzory na obliczenie wartości współczynnika δ są prostym przekształceniem wzorów na naprężenia dopuszczalne i przyjmują postać:

- dla obciążeń statycznych

$$\delta = \frac{R_e}{\sigma_n \cdot \gamma}, \quad (4.35)$$

gdzie: σ_n – jest naprężeniem nominalnym w obliczanym przekroju od obciążenia zewnętrznego.

- dla obciążeń zmiennych symetrycznych ($R = -1$)

$$\delta = \frac{Z_G}{\sigma_a \cdot \beta \cdot \gamma} \quad (4.36)$$

- dla obciążeń zmiennych asymetrycznych ($R \neq -1$), dla których

$$\sigma_{\max} = \sigma_a + \sigma_m$$

$$\delta = \frac{Z_G}{\sigma_a \cdot \beta \cdot \gamma + \psi \cdot \sigma_m}, \quad (4.37)$$

gdzie: ψ – jest współczynnikiem wrażliwości materiału na asymetrię cyklu dla obciążenia osiowego:

$$\psi = \frac{2 \cdot Z_{rc} - Z_{rj}}{Z_{rj}}. \quad (4.38)$$

Podobnie oblicza się wartość ψ dla zginania wstawiając wartości Z_{go} i Z_{gj} i skręcania wstawiając wartości Z_{so} i Z_{sj} .

W przypadku jednoczesnego występowania naprężeń normalnych σ i stycznych τ współczynnik δ oblicza się z wzoru

$$\delta = \frac{\delta_{\sigma} \cdot \delta_{\tau}}{\sqrt{\delta_{\sigma}^2 + \delta_{\tau}^2}}. \quad (4.39)$$

Współczynnik δ_{σ} i δ_{τ} oblicza się niezależnie dla obciążenia powodującego naprężenia normalne σ i obciążenia powodującego naprężenia styczne τ .

W omówionym przypadku obliczeń sprawdzaniu podlega warunek

$$\delta \leq \delta_w, \quad (4.40)$$

gdzie δ_w obliczane jest z zależności 4.21.

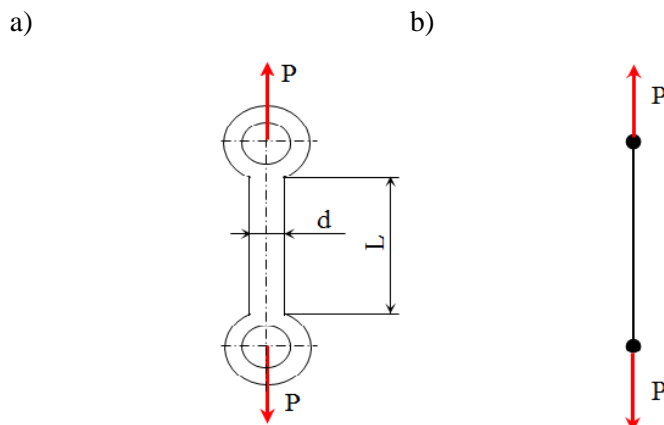
PRZYKŁADY OBLICZEŃ

W zamieszczonych poniżej przykładach obliczeniowych, kierowano się następującą zasadą: zadanie sformułowano dla elementu przedstawionego w postaci schematu konstrukcyjnego oraz odpowiedniego modelu obliczeniowego.

W przytoczonych przykładach występują wielkości, których jednostki zestawiono w tabeli 8.10 (jednostki w układzie SI i ich równoważniki).

Zadanie 4.1.

Obliczyć minimalną średnicę pręta d uchwytu obciążonego siłą rozciągającą P równą 8000 N jak na rysunku 4.20. Materiał pręta to stal S235JR, dla którego dopuszczalne naprężenia rozciągające k_r wynoszą 125 MPa. Obliczyć odkształcenie ε łącznika w części pomiarowej L dla modułu $E = 2,1 \cdot 10^5$ MPa.

Rys. 4.20. Schemat uchwytu (a), model obliczeniowy (b)

Rozwiązanie

- Warunek wytrzymałości pręta na rozciąganie (wzór 4.11):

$$\sigma_r = \frac{P}{F} \leq k_r, \quad (a)$$

Gdzie pole powierzchni przekroju pręta wynosi:

$$(b) F = \frac{\pi \cdot d^2}{4}.$$

Po podstawieniu wzoru na obliczenie F do wzoru (4.11) otrzymujemy postać:

$$\sigma_r = \frac{4 \cdot P}{\pi \cdot d^2} \leq k_r. \quad (c)$$

Po odpowiednim przekształceniu w/w wzoru otrzymujemy nierówność:

$$d \geq \sqrt{\frac{4 \cdot P}{\pi \cdot k_r}} = \sqrt{\frac{32000}{426,25}} = 8,66 \text{ mm} \quad (d)$$

Odpowiedź: minimalna średnica pręta wspornika wynosi 8,66 mm. Przyjmujemy najbliższą znormalizowaną średnicę $d = 10 \text{ mm}$.

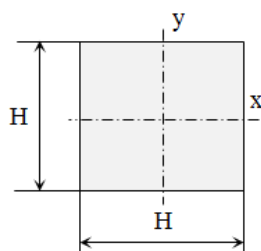
Zadanie 4.2.

Obliczyć naprężenia od zgnania σ_g , maksymalne ugięcie f i masę m belki będącej elementem ramy łóżka szpitalnego zbudowanego ze stali S235 obciążonej siłą P równą 4000 N dla dwóch przekrojów belki: kwadratowego – rys. 4.21 a, okrągłego – 4.21 b.

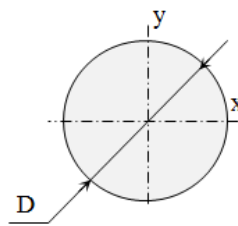
Dane:

$P = 4000 \text{ N}$	– siła obciążająca,
$a = 500 \text{ mm}$	– odległość przyłożenia siły do podpory A,
$L = 1000 \text{ mm}$	– długość belki,
$E = 2,1 \cdot 10^5 \text{ MPa}$	– moduł sprężystości wzdłużnej (Younga) dla stali,
$\rho = 7,89 \text{ kg/dm}^3$	– gęstość materiału,
$H = D = 60 \text{ mm}$.	

a)

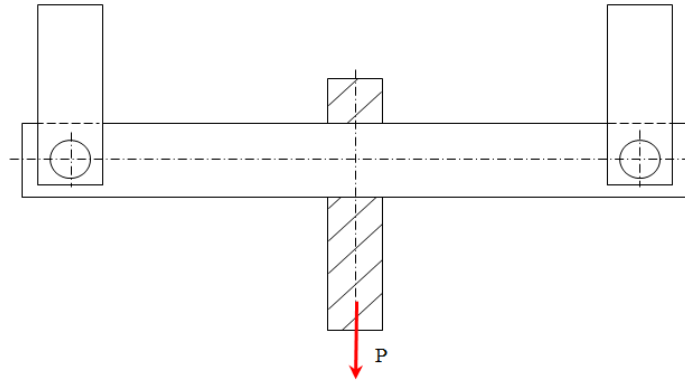

b)

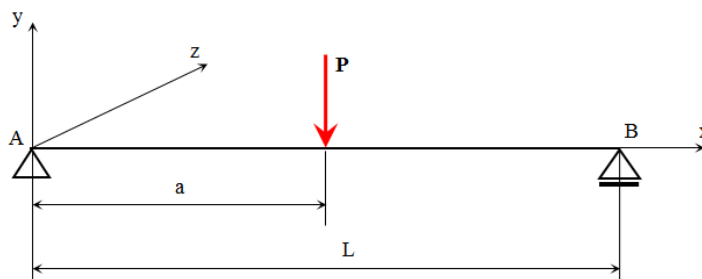

Rys. 4.21. Przekroje elementu konstrukcyjnego do zadania 4.2.

a)

b)

Rys. 4.22. Schemat dźwigni (a), model obliczeniowy (b)

Rozwiązanie:

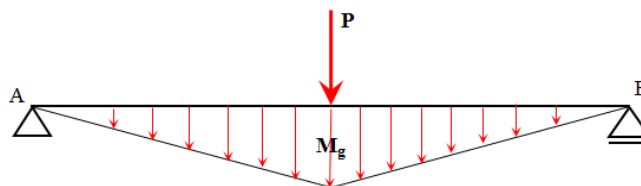
Pierwszym krokiem, aby obliczyć naprężenia gnące σ_g jest wyliczenie momentu gnącego M_g i osiowego wskaźnika wytrzymałości W_x . Do obliczenia M_g potrzebne jest obliczenie reakcji na siłę P w podporach A i B. Reakcja $R_A = R_B$ ponieważ podpory A i B są w tej samej odległości od miejsca przyłożenia siły P .

$$R_A = R_B = \frac{P}{2} = \frac{4000}{2} = 2000N \quad (a)$$

Moment gnący równa się iloczynowi reakcji w podporze i odległości od podpory.

$$M_g = R_A \cdot a = 2000 \cdot 500 = 1000000Nmm = 1000Nm \quad (b)$$

Graficzne przedstawienie momentu gnącego M_g pokazano na rys. 4.23.

Rys. 4.23. Wykres momentów gnących M_g

Obliczenia naprężeń od zginania σ_g , strzałki ugięcia f i masy m dla belki posiadającej stałą wartość jednego z głównych wymiarów przekroju:

a) Dla belki o przekroju kwadratowym o boku $H = 60 \text{ mm}$

- Osiowy moment bezwładności :

$$I_x = \frac{H^4}{12} = 1080000 \text{ mm}^4 \quad (\text{c})$$

- Osiowy wskaźnik wytrzymałości:

$$W_x = \frac{H^3}{6} = 36000 \text{ mm}^3 \quad (\text{d})$$

- Pole przekroju poprzecznego:

$$S = H^2 = 3600 \text{ mm}^2$$

(e)

- Maksymalna wartość strzałki ugięcia f :

$$f = \frac{P \cdot L^3}{48 \cdot E \cdot I_x} = \frac{4000 \cdot 1000^3}{48 \cdot 210000 \cdot 1080000} = 0,367 \text{ mm} \quad (\text{f})$$

- Maksymalna wartość naprężeń zginających:

$$\sigma_g = \frac{M_g}{W_x} = \frac{1000000}{36000} = 27,8 \text{ MPa} \quad (\text{g})$$

-Masa belki:

$$m = V \cdot \rho = S \cdot L \cdot \rho = 3600 \cdot 1000 \cdot (7,89 \cdot 0,000001) = 28,3 \text{ kg} \quad (\text{h})$$

b) w ramach ćwiczeń studiujący przeprowadzi obliczenia naprężeń gnących σ_g , maksymalnego ugięcia f i masy m dla belki o przekroju okrągłym o średnicy $D = 60 \text{ mm}$.

Wzory pomocnicze:

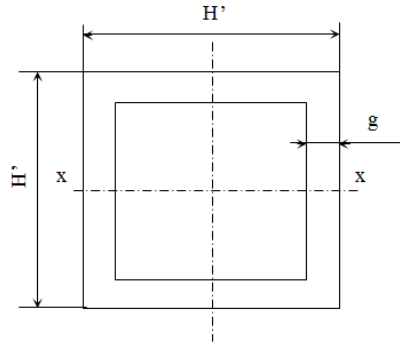
- osiowy moment bezwładności :

$$I_x = \frac{\pi \cdot D^4}{64}, \quad (\text{i})$$

- osiowy wskaźnik wytrzymałości:

$$W_x = \frac{\pi \cdot D^3}{32}. \quad (\text{j})$$

c) Obliczyć naprężenie od zginania dla profilu kwadratowego o tej samej masie.

Rys. 4.24. profil kwadratowy z wymiarami ogólnymi, do zadania 3.2. c.

Pole przekroju S' dla profilu kwadratowego w przybliżeniu wynosi:

$$S' \approx 4H' \cdot g \rightarrow H' = \frac{S'}{4 \cdot g} = \frac{3600}{4 \cdot 10} = 90 \text{ mm} \quad (\text{k})$$

Uwaga: wzór (k) ma zastosowanie dla przypadku, gdy $g \ll H'$.

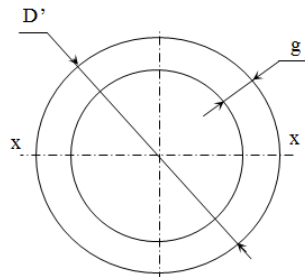
naprężenie gnące σ_g według wzoru (4.12) wynosi

$$\sigma_g = \frac{M_g}{W_x} = \frac{1000000}{77037} = 12,98 \text{ MPa} \quad (\text{l})$$

Wskaźnik wytrzymałości W_x obliczono z wzoru z tabeli 8.2

$$W_x = \frac{H'^4 - (H' - 2g)^4}{6 \cdot H'} = 77037 \text{ mm}^3 \quad (\text{f})$$

d) Obliczyć naprężenie gnące dla profilu okrągłego o tej samej masie ($D' = 100 \text{ mm}$).

Rys. 4.25. Dane geometryczne profilu okrągłego

$$S \approx \pi \cdot D' \cdot g \quad (\text{m})$$

Uwaga: wzór (m) ma zastosowanie dla przypadku, gdy $g \ll D'$.

$$g = \frac{S}{\pi \cdot D'} = \frac{3600}{3,14 \cdot 100} \cong 11,5 \text{ mm} \quad (\text{n})$$

naprężenia gnące obliczamy z wzoru (4.12).

$$\sigma_g = \frac{M_g}{W_x} = \frac{10^6}{64846} = 15,42 \text{ MPa} \quad (\text{o})$$

Wniosek:

Zastosowanie belek drążonych o grubości ścianek g , spowodowało znaczny spadek wartości naprężeń gnących, w przypadku przekroju kwadratowego z wartości 27,8 MPa do wartości 12,9 MPa.

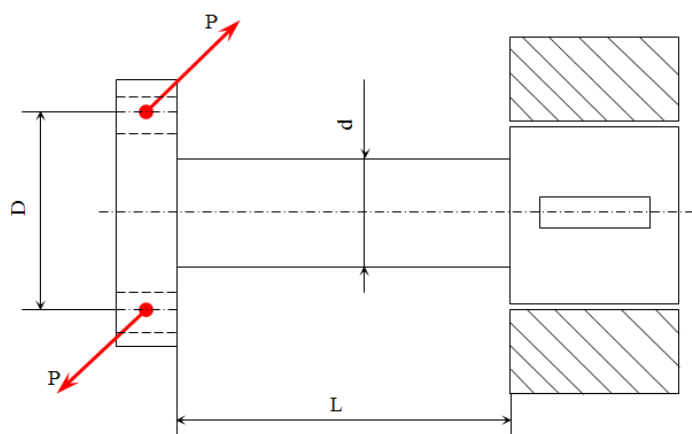
Zadanie 4.3.

Drążek skrętny stalowy o przekroju okrągłym i wymiarach: długość $l = 1000$ mm i średnica $d = 50$ mm, obciążony jest parą sił $P = 5000$ N na średnicy $D = 200$ mm. (rys. 3.26). Obliczyć naprężenia od skręcania τ_s , kąt skręcenia φ oraz masę pręta. Pomocnicze dane potrzebne do rozwiązania zadania to:

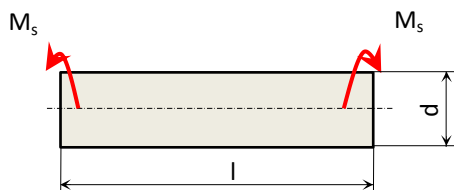
$G = 0,85 \cdot 10^5$ MPa – moduł sprężystości poprzecznej,

$\rho = 7,89$ kg/dm³ – gęstość materiału.

a)

b)

Rys. 4.26. Schemat drążka skrętnego (a), model obliczeniowy (b)

Rozwiązanie

Moment skręcający

$$M_s = P \cdot D = 5000 \cdot 0,2 = 1000 Nm \quad (a)$$

Naprężenia od skręcania opisane są wzorem (4.13):

$$\tau_s = \frac{M_s}{W_o} \text{ gdzie } W_o \text{ to biegunowy wskaźnik wytrzymałości.} \quad (b)$$

Biegunowy moment bezwładności dla przekroju okrągłego (tabela 8.2) obliczyć można z wzoru:

$$I_o = \frac{\pi \cdot d^4}{32} = \frac{3,14 \cdot 6250000}{32} = 613281,25 mm^4 \quad (c)$$

Biegunowy wskaźnik wytrzymałości dla danego przekroju obliczamy (tabela 8.2) z wzoru:

$$W_o = \frac{\pi \cdot d^3}{16} = \frac{3,14 \cdot 125000}{16} = 24531,25 mm^3 \quad (d)$$

Pole powierzchni przekroju poprzecznego:

$$S = \frac{\pi \cdot d^2}{4} = \frac{3,14 \cdot 2500}{4} = 1962,5 \text{ mm}^2 \quad (\text{e})$$

Wartość maksymalna naprężeń od skręcania wynosi:

$$\tau_s = \frac{M_s}{W_o} = \frac{1000 \cdot 10^3}{24531,25} = 40,76 \text{ MPa} \quad (\text{f})$$

Kąt skręcenia:

$$\varphi = \frac{M_s \cdot l}{G \cdot I_o} = \frac{1000 \cdot 10^3 \cdot 1000}{85000 \cdot 613281,25} = \frac{1000000000}{52128906250} = 0,0192 \cdot \frac{180}{\pi} = 1,1^\circ \quad (\text{g})$$

Masa belki:

$$m = V \cdot \rho = l \cdot S \cdot \rho = 1000 \cdot 1962,5 \cdot 0,000001 \cdot 7,89 = 15,48 \text{ kg} \quad (\text{h})$$

Zadanie 4.4.

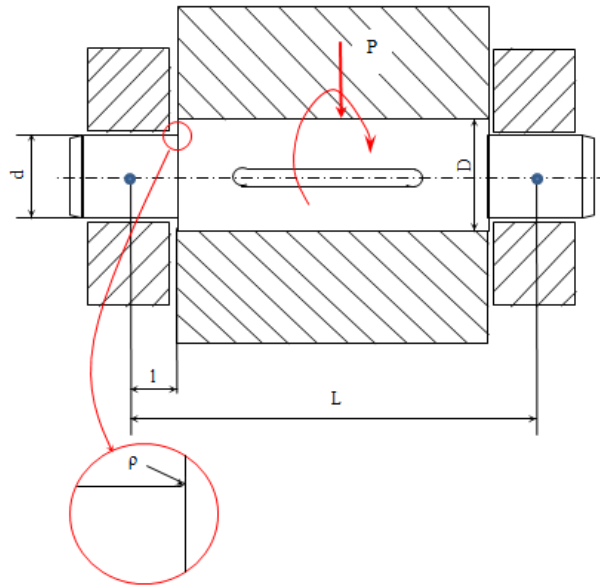
Obliczyć wartość rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa δ czopa ruchomej osi, przedstawionej na rysunku 4.27, wykonanej z ulepszonej stali konstrukcyjnej. Przejście promieniem jest umocnione krążkowaniem.

Dane:

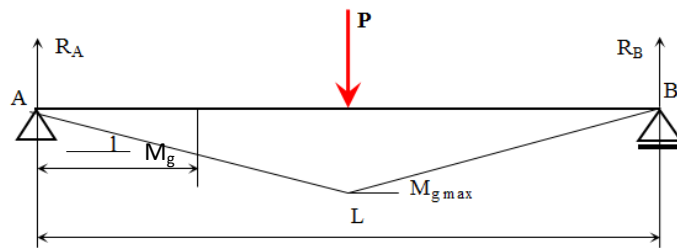
$R_m = 760 \text{ MPa}$, $R_e = 520 \text{ MPa}$, $Z_{go} = 300 \text{ MPa}$. Czop obciążony wahadłowym zginaniem (obrotowe zginanie).

Schemat osi pokazano na rys. 4.27. Oś obciążona jest siłą $P = 25000 \text{ N}$, długość $L = 500 \text{ mm}$, pozostałe dane: $D = 60 \text{ mm}$, $d = 50 \text{ mm}$, $\rho = 5 \text{ mm}$.

a)

b)

Rys. 4.27. Schemat osi ruchomej (a), model obliczeniowy (b).

Wzór na rzeczywisty współczynnik bezpieczeństwa:

$$\delta = \frac{Z_{go}}{\beta \cdot \gamma \cdot \sigma_{na}} \quad (a)$$

nominalna amplituda naprężenia wynosi:

$$\sigma_{na} = \frac{M_g}{W_x} = \frac{M_g}{0,1 \cdot d^3} = 100 \text{MPa} \quad (b)$$

gdzie:

$$M_g = R_A \cdot l = 12500 \cdot 100 = 1250000 \text{Nmm}$$

Z wykresu współczynnika α_k dla zginanego wałka z odsadzeniem (rys. 4.28) otrzymujemy stosunek

$$\frac{R}{r} = \frac{30}{25} = 1,2 \quad (c)$$

i następnie

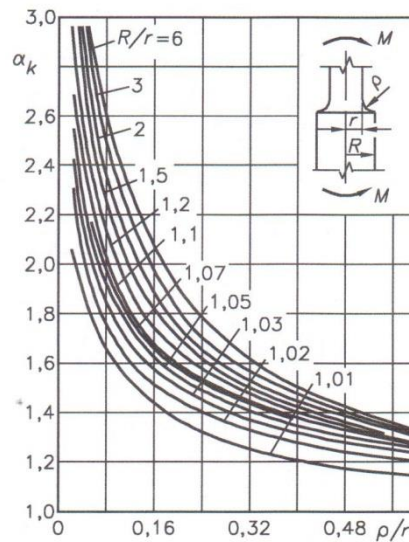
$$\frac{\rho}{r} = \frac{5}{25} = 0,2 \quad (d)$$

Z tego samego wykresu odczytujemy $\alpha_k = 1,65$.

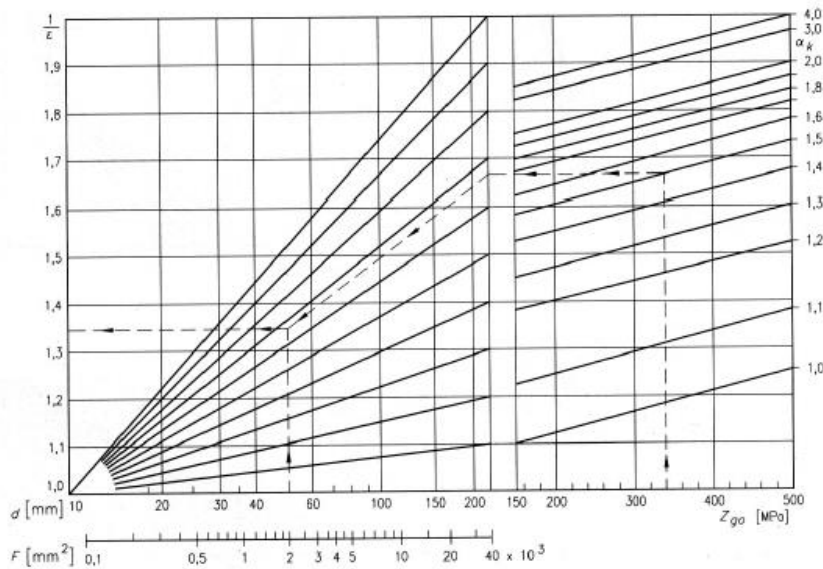
Współczynnik β_k odczytujemy z wykresu do wyznaczania β_k (rys. 4.16 lub 8.4).

$\beta_k = 1,58$.

Rys. 4.28. α_k przy zginaniu próbki okrągłej [3].

Współczynnik β_{pz} , uwzględniający wpływ ulepszenia warstwy wierzchniej oceniany na podstawie danych odczytanych z tabeli [3] dla krążkowania i średnicy $d = 50$ mm jest równy $\beta_{pz} = 0,8$.

Rys. 4.29. Wykres do wyznaczania współczynnika wielkości przekroju ε [3]

Następnym krokiem jest obliczenie współczynnika spiętrzenia naprężeń β :

$$\beta = \beta_k \cdot \beta_{pz} = 1,58 \cdot 0,8 = 1,26 \quad (e)$$

Z wykresu na rys. 4.30 odczytujemy współczynnik wielkości przekroju ε :

Współczynnik wielkości przedmiotu $\gamma = 1/\varepsilon$ dla elementów konstrukcyjnych, znajdujemy współczynnik:

$$\gamma = \frac{1}{\varepsilon} = 1,43 \Rightarrow \varepsilon = 0,7 \quad (f)$$

Podstawiamy wyznaczone współczynniki do pierwszego wzoru, pamiętając, że $\sigma_m = 0$ (obciążenie wahadłowe)

$$\delta = \frac{300}{1,26 \cdot 1,43 \cdot 100} = 1,66 \quad (g)$$

Wniosek

Wartość współczynnika bezpieczeństwa w przypadku mniej odpowiedzialnych elementów odpowiada wartościom praktycznym.

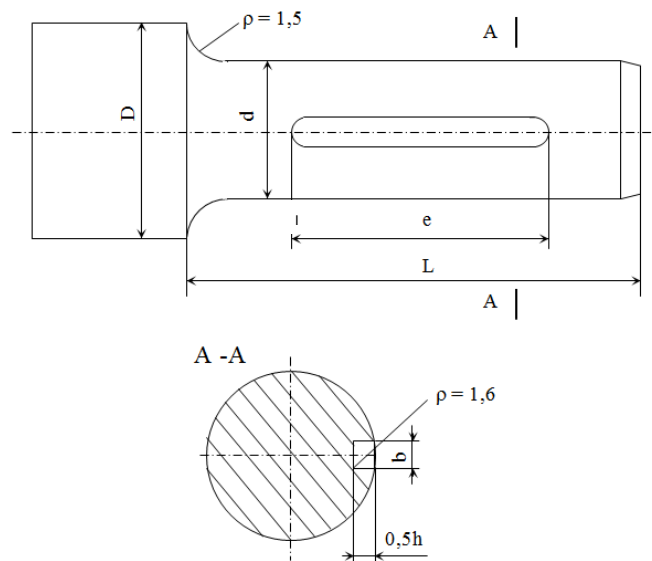
Uwaga: w miejscu wystąpienia karbu w przekroju czopa występują naprężenia zmienne od zginania $\sigma_{na} = 300$ MPa znacznie większe od naprężeń od ścinania $\tau_{at} = 6,4$ MPa. W związku z powyższym w obliczeniach współczynnika bezpieczeństwa pomija się wpływ naprężeń od ścinania.

Zadanie 4.5.

Czop sprzęgłowy wału wykonanego z ulepszonej stali konstrukcyjnej o $R_m = 760$ MPa, poddany jest odzerowo-tętnącemu skręcaniu. Moment maksymalny $M_{s \max} = 1152$ Nm. Czop wykonany został dokładnym toczeniem, natomiast rowek wpustowy dokładnym frezowaniem. Granica zmęczenia $Z_{so} = 190$ MPa. Obliczyć rzeczywisty współczynnik bezpieczeństwa.

Dane:

$D = 55$ mm, $d = 40$ mm, $L = 60$ mm, $l = 50$ mm, $b = 10$ mm,
 $0,5h = 4$ mm. Pozostałe dane przedstawiono na rys. 4.30.

Rys. 4.30. Czop sprzęgłowy wału

Z rys. 4.30 wynika, że pęknięcie zmęczeniowe może wystąpić w przekroju zmiany średnicy czopa lub w przekroju osłabionym rowkiem wpustowym. Obliczyć zatem należy dwa współczynniki bezpieczeństwa δ .

Dane w obliczeniach dla rowka wpustowego oznaczmy znakiem prim (').

a) Współczynnik bezpieczeństwa w przekroju zmiany średnicy czopa:

Odpowiednie współczynniki potrzebne do obliczeń wyznaczono podobnie jak w zadaniu 4.4, z wykresów na rys. 4.15, 4.16 i 4.17 i wynoszą:

- $\alpha_k = 2,23 \rightarrow$ z wykresu odczytano dla $\rho/r = 0,075$; $R/r = 1,375$
- $\beta_k = 2,03 \rightarrow$ z rysunku dla $\rho = 1,5$ mm, $R_m = 760$ MPa i $\alpha_k = 2,23$
- $\beta_p = 1,3 \rightarrow$ dla $R_m = 760$ MPa i toczenia

Obliczamy wartość współczynnika spiętrzenia naprężeń:

$$\beta = \beta_k + \beta_p - 1 = 2,03 + 1,3 - 1 = 2,33 \quad (a)$$

Współczynnik wielkości przedmiotu γ :

odczytane z wykresu dla $\alpha = 2,23$ oraz dla $d = 40$ mm

i przybliżonej wartości $Z_{go} 0,45 R_m = 342$ MPa.

$$\gamma = \frac{1}{\varepsilon} = 1,36 \quad (b)$$

Współczynnik wrażliwości stali na asymetrię cyklu ψ_z dla skręcania:

$\psi_\tau = 0 \div 0,5$ przyjmujemy $\psi_\tau = 0$ (zgodnie z tabelą 8.3)

Obliczamy naprężenia nominalne $\tau_{n \max}$:

$$\tau_{n \max} = \tau_{n_a} + \tau_{n_m} = \frac{M_{s \max}}{W_0} = \frac{1152 \cdot 10^3}{0,2 \cdot 40^3} = 90 \text{ MPa} \quad (c)$$

Podstawiając uzyskane dane do wzoru na obliczanie rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa δ pamiętając, że $\tau_{na} = \tau_{nm} = 0,5 \tau_{n \max} = 45$ MPa otrzymujemy:

$$\delta = \frac{Z_{so}}{\gamma \cdot \beta \cdot \tau_{n_a} + \psi_\tau \cdot \tau_{n_m}} = 1,39 \quad (d)$$

Wartość rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa odpowiada wartościom przyjmowanym w praktyce dla elementów średniej jakości wykonania.

b) w przekroju osłabionym rowkiem wpustowym.

$$- \alpha_k' = 2,55 \text{ dla } \frac{\rho'}{0,5h} = \frac{1,6}{4} = 0,4 \quad (e)$$

- $\beta_k' = 2,32$ dla $\alpha_k' = 2,55$; $\rho' = 1,6$; $R_m = 760$ MPa

- $\beta_p' = 1,1$ dla $R_m = 760$ MPa i frezowania

Współczynnik spiętrzenia naprężeń β' :

$$\beta' = \beta'_k + \beta'_p - 1 = 2,42 \quad (\text{f})$$

Naprężenia nominalne ($d_0 = 36 \text{ mm}$):

$$\tau'_{n_{\max}} = \frac{M_{s_{\max}}}{W'_0} = \frac{M_{s_{\max}}}{0,2d_0^3} = 123 \text{ MPa} \quad (\text{g})$$

$$\tau'_{n_a} = \frac{\tau'_{n_{\max}}}{2} = 61,5 \text{ MPa} \quad (\text{h})$$

Rzeczywisty współczynnik bezpieczeństwa w przekroju osłabionym rowkiem wpustowym wynosi:

$$\delta' = \frac{Z_{so}}{\gamma' \cdot \beta' \cdot \tau'_{n_a} + \psi_{\tau} \cdot \tau'_{n_m}} = 0,94 \quad (\text{i})$$

Z przedstawionych obliczeń wynika, że obliczany wał posiada możliwość do przyjęcia, ze względów praktycznych, wartość rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa δ w przekroju zmiany średnicy czopa, natomiast w przekroju osłabionym rowkiem wpustowym wartość rzeczywistego współczynnika bezpieczeństwa δ' jest niedopuszczalnie mała i wał wymaga umocnienia przekroju z rowkiem wpustowym (np. przez zwiększenie średnicy czopa lub dobór materiału o wyższej granicy zmęczenia).